

ههناه چاوه رپيه

19-11-2022

نووسه ره كان

ههستيار قادر

كورته : هئوربوونه وهى شه قام و بئدهنگى ره وتى سهر له پئكهئنانى حكومه تى نوئى عئراق، رئكه وتئكى سئاسئى بئ هوكار نئيه. لوژئكى نئيه هئزئكى كارئگر كه به كه مى هه لئباردنئ 2021 بووه و خاوه نئ نئكه ئى چوار به كئ كورسئه كانئ به رله مان بووئت، ئاوه ها به ئاسانئ بالائرن پؤستئ جئبه جئكردنئ و لات له سهر سئنه به كئ ئالتونئ بداته سهرسه ختئرن ركا به ره كانئ له نئو مائى شئعه

هېوربوونووهی شهقام و بیدهنگی رهوتی سهدر له پښکھینانی حکومتی نوږی عیراق، رڼکھوتڼکی سیاسیی بن هۆکار نییه. لوژیکیی نییه هیزڼکی کاریگر که یهکهمی ههلبژاردنی 2021 بووه و خاوهنی نزیکهی چوار یهکی کورسیهکانی پهرلهمان بووبیت، ناوهها به ئاسانی بالترین پۆستی جیبهجیکردنی ولات لهسهر سینیهکی ئالتونی بداته سهرسهختترین رکابهکانی لهنیو مالی شیعه.

بیدهنگی موقتهدا سهدر لهم قوناخهدا هۆکاری زوره، بهشیکیان لهبهر رڼکھوتڼکی ناراستهوخوی نهووسراون و، بهشیکیی دیکهیشیان نهزمونکردنی گوښهگیری سیاسی و رۆل بینینی تماشاکاره، بۆ قوناخیک که لهدوای دهرکهوتنی داعش لهسالی 2014 وه تا ئیستا، به یهکک له ههستیاترین قوناخهکان دهزانریت که عیراق له دوای سالی 2003 وه پیدایا تیپهر بووبیت.

ئهو رهوته لهماوهیهکی کهمدا سهرجهم ئهو کارتانهی تاقیکردهوه که بهدهستیوه بوون، بان لانیکهم نهیارهکانی بهوه دهرساند که ئهو کارتانه بهکاردههینیت و ئهوانیش برتیووون له بایکوئی پرۆسهی سیاسی، مانگرتن، خوڤیشادان، ههولدان بۆ ههلوهشاندهوهی پهرلهمان تهناهنهت پیکدادانی چهکداریش! بهلام دواچار چاوی بهست لهوهی که چوارچیوهی هاوئاهاهنگی هاوپهیمانییهکی تازه دروستبکات و حکومهتیش پیکهوه بنیت.

ههلهکوتانه سهر پهرلهمان بهیهک تویت ئاسانترین بهربهستیک بوو که موقتهدا سهدر دهیتوانی له 27ی تشرینی یهکهمی 2022 دروستی بکات بۆ ئهوهی کیشه بۆ متمانه وهگرتنی کابینهی حکومهتهکهی محمهد شیاع سوودانی له پهرلهمان بنیتهوه. بهلام کاتی ئهوه نهکرا بان دروستتر بیلین نهیویست بیکات و ئهمهش لهخورا نهبوو.

ههندیک له سهرچاوهکان باس له رڼکھوتڼکی ناراستهوخۆ له نیوان بالیکی هاوپهیمانی چوارچیوهی هاوئاهاهنگی شیعه جگه له بالی نوری مالیکی سهرۆکی هاوپهیمانی دهولتهی یاسا، لهگهله سهدرکهکن که بهر له دهنگدان به پیکهینانی حکومت کراوه. رڼکھوتنهکه نوسراو نییه، ههروهها به دیداری راستهوخۆی سهدر وکهسانی سهر به چوارچیوه نهبووه. ناوهپۆکی ئهو لیکنیکههیشته ئهوهیه که بۆ ماوهیهک که لهنیوان سن بۆ شهش مانگدایه، دهرفته بدریته سوودانی تاوهکو ئهوهی سهدر دهیهوینت و پنی نهکرا، ئهو بیکات. ههروهها دهست لهو پۆستانهی حکومت نهدریت که بهدهست رهوتی سهدروهون و دیارتربنیشیان ئهمینداری ئهنجومهنی وهزیرانی عیراق و بریکارانی ههرسن وهزارتهی، ناوخۆ، تهنروستی، پیشهسازیین.

ئهم رڼکھوتنه که هینشتا هیچ لایهنیکی به رهسمی راینهگهیاووه بهلام له پشتهوه باسی لیدهکریت، دوو لایهنی ئهرینی و نهرینی بۆ رهوتی سهدر ههیه. بهرله ههمو شتیکی، رهوتی سهدر تا رادهنیکی زور دلنایه لهوهی که ئهم پیکهاتهیهی ئیستای هاوپهیمانی چوارچیوهی هاوئاهاهنگی نه لهگهله یهکتردا دهگونجین، نه دهتوانن بهو فره بالیهوه ئهزمونیکی نوږی حوکمرانی پیشکیش بکن که جیاوازییت لهوانه پینش خۆی. کهواپیت بهگوزیرهی ئهو سیناریوییه دۆخهکه وهک پینشوو دهمنینتهوهو ناپهزایی جهماوهری وهک خۆی دهپیت و لهکووتایشدا چهرخهکه لهبهرزهوهندی رهوتی سهدر دهسوورپهتهوه. سهدر دهیهوینت لهو رڼکھیهوه ئهو پهيامه بگهینیت که سهرهپاری ئهوهی دهستبهرداری بهشه کیکیی خۆی له دهسهلات بوو، ئهوانی دیکه نهبانتوانی حوکمرانییهکی باش بکن.

خالیکی دیکه ئهرینی بۆ رهوتی سهدر لهو بیدهنگهیهی ئهوهیه که لهوانهپه سوودانی بتوانیت ئهو بالانهی نهپاری جهماوهری رهوتی سهدر لهنیو هیزه ئهمنیهکان، جومگه ههستیارهکان، بازار و کۆنترۆلی بانک و بازرگانی دوور بخاتهوه. ههلهبت لهرووی تیورییهوه، ئهستهمه کهسیک به چوار کوسی پهرمانهوه (فراکسیونی فوراتهین) بتوانیت رووبهرووی ئهو ئالنگاریانه بپهتهوه که سهدر به 73 کورسیهوه نهیتوانی. ئهگهر پینشی نهکرا، ئهوکات سهدر پهيامه کۆنهکهی سیستانی زیندوو دهکاتهوه بهوهی: "تاقیکراوهکان، تاقیناکرینهوه"، بهتایبهت که پینشتر لهدری بهربزیرکردنی سوودانی بووهو یهکهم دروشمی رهتکردنهوهی ئهو بهربزیرهی چوارچیوهی هاوئاهاهنگی بوو، کاتیکی لایهنگرهکانی له مانگی تاب چوونه نیو بالهخانهی پهرلهمان و لهوی مانیان گرت.

لایهنی نهرینی بۆ رهوتی سهدر ئهوهیه که ئهگهر ئهم حکومهته بهرپزهیهک سهرکهوتوو بیت له هینانه کابهی سهقامگیری ئابوری، سیاسی،ئهمنی، ئهوان لهو سهرکهوتنه بیبهش دهبن و بهتایبهت که لایهنه کوردستانییهکان و سوننه بهشدارن له هاوپهیمانییتهی بهرپوهبردنی دهولت و، جگه له سهدرهیچ پیکهاتهیهک له دهرهوهی بازنهکه نییه.ئوکاتهش، لهوانهپه چوارچیوهی هاوئاهاهنگی و پیکهینهرهکانی ئهو دژه پهيامه بدنه جهماوهری رهوتی سهدر که ئهوهی ئهو گومانی لئ بوو بیکات ئیمه کردمان. ئهوکات لهوانهپه هاوکیشهی سهنگی جهماوهری لهنیو شهقامی شیعه بۆ ههلبژاردنی داهاوتوو له بهرزوهندی چوارچیوهی هاوئاهاهنگی بگۆریت بان لانیکهم بیئومیدیک لای دهنگدهری سهدر دروست بیت و بهشداری ههلبژاردن نهکن.

بهراڤهر پینشینییهکانی رهوتی سهدر بۆ حکومتی نوږ و چارهنوسهکهی، لهنیو چوارچیوهی هاوئاهاهنگیدا دیدگاههکی دیکه ههیه. هیزه نزیکهکانی چهشدی شهعبی کورتبینانه مامهله لهگهله "غنیمه"حکومت و وهزارتهکانی دهکن که لهکۆی 12 وهزارتهکهی پشکی شیعه پینچ وهزارهتیان بهرکهوتوووه، ههلهبت بیدهچیت نوری مالیکی، سهرۆکی هاوپهیمانی دهولتهی یاسا دوورمهودواتر پلانی بۆ ئایندهی

دۆخەکه داناوو له رێگه‌ی به‌شداریکردنی له حکومهت.

دوو رکه‌وتنه‌وه‌ی سهدر له ده‌سه‌لات بو هیزه‌کانی نزیك له هه‌شده‌ی شه‌عبی له‌نیو چوارچۆه‌ی هاوئا‌هه‌نگی ده‌رفه‌تییکی زێرین بوو تاوه‌کو بتوانن خۆیان له وه‌زاره‌ت و پێگه‌کانی دیکه‌ی ده‌و‌له‌ت له حکومه‌تی محهم‌مه‌د شیاع سوودانی جێگیر بکه‌ن که پێشتر به‌و شیوه‌یه‌ی شوێنیان بو چۆلنه‌کرا‌بوو.

ئه‌و ره‌وشه‌ بو هیزه‌کانی نزیك له هه‌شده‌ی شه‌عبی دوو ره‌هه‌ندی هه‌یه، یان ئه‌وه‌تا ده‌یان‌ه‌و‌یت له‌رێگه‌ی وه‌زاره‌ته‌ خزمه‌تگوزارییه‌که‌وه‌ په‌یام بو کۆکردنه‌وه‌ی ده‌نگ بگه‌یینه‌ شه‌قامی شیعه، یان پێچه‌وانه‌که‌ی رووده‌دات و ره‌فتاریان له‌و وه‌زاره‌تانه‌ باش نابێت که کاریگه‌رییه‌که‌ی پێچه‌وانه‌ ده‌بێته‌وه، به‌تایبه‌ت که سیستمی کارپێکراوی به‌رپۆه‌بردنی که‌رتی خزمه‌تگوزاری له‌عێراق کێرۆده‌ی گه‌نده‌لی، بیرۆکراتی و رۆتینیکی تا‌قه‌ت پڕۆکینه‌.

هه‌لبه‌ت له‌وانه‌یه‌ بیرکردنه‌وه‌ی مالیکی جیا‌واتر بێت له‌ پێکهاته‌کانی دیکه‌ی هاو‌په‌یمانیتیه‌که‌ی، ره‌نگه‌ ئه‌و دوورمه‌وداتر له‌ پرسه‌که‌ پروانیت که ئامانجی قو‌ناخی دوا‌ی هه‌لبژاردنی دا‌هاتوو که هه‌یشتا به‌روونی دیا‌ر نییه‌ که‌ی ده‌بێت. به‌رزنی نرخی نه‌وت پالپشتیه‌ بو حکومه‌تی نو‌ی بو پێشکێشکردنی ئه‌وه‌ی که پێشتر نه‌کراوه‌ له‌ خزمه‌تگوزاری، مالیکی نایه‌و‌یت ئه‌و ده‌رفه‌ته‌ی که له‌گه‌ل بیده‌نگی سهدر دروستبووه‌ هه‌روا به‌ئاسانی له‌ده‌ست بدات. مالیکی که‌ دوو خولی چوار سا‌لی له‌دوا‌ی یه‌ک (2005-2014) سه‌رۆکوه‌زیران و چوار سا‌لیش له‌رێگه‌ی هه‌لبژاردنی ئه‌نجومه‌نی پارێزگا‌که‌وه‌ نیوه‌ی عێراقی برده‌وه، (زۆرینه‌ی 9 پارێزگا له‌ سا‌لی 2009) یه‌کیکه‌ له‌ هه‌لو‌کانی نیو ما‌لی شیعه و هه‌یشتا هه‌ژمونی له‌ حکومه‌تدا هه‌یه‌ که ده‌توانیت کلیکی سه‌رکه‌وتن یان شکستی ئه‌م حکومه‌ته‌ بکات. ئه‌گه‌ر سیناریۆی سه‌رکه‌وتنی حکومه‌تی سوودانی سه‌ریگرت، ئه‌وا مالیکی ده‌توانیت په‌یامیک بداته‌ لایه‌نگرانی ره‌وتی سهدر بو گۆرینی ئاراسته‌ی ده‌نگدانیان له‌رێگه‌ی دوو ئاماژه‌وه‌:

یه‌که‌می:جولاندنی شه‌قام له‌لایه‌ن مو‌قته‌دا سهدر، به‌هینده‌ی حکومه‌ته‌که‌ی ئه‌وان ناتوانیت رۆلی هه‌بێت له‌ گۆرانکاری ئاستی بژیوی.

دووهم: هه‌رچه‌نده‌ له‌هه‌لبژاردندا یه‌که‌م بن، هه‌ر له‌سه‌ر په‌لی دووهم داده‌نیشن و ناتوانن حکومه‌ت پێکه‌بینن، وه‌ک ئه‌وه‌ی له‌ 2022 رویدا، بۆیه "ده‌نگه‌کانتان نه‌فه‌وتین".

مالیکی با‌شتر له‌ هه‌لو‌کانی دیکه‌ی چوارچۆه‌ی هاوئا‌هه‌نگی دۆخی شیعه‌ی خۆبندووته‌وه‌ که ده‌زانیت زوو هه‌ل‌ده‌چن و زووش داده‌مرکینه‌وه، ئه‌وه‌ جگه‌ له‌وه‌ی با‌شتر ده‌توانیت رکه‌به‌رکانی له‌نیو ما‌لی شیعه‌ به‌تایبه‌ت سهدر بخاته‌ دۆخی کاردانه‌وه‌ که زۆر جار بریاری خێرای وردبینی نه‌کراوی پێداوه، وه‌ک ئه‌وه‌ی که له‌ کشاندنه‌وه‌ی په‌رله‌مانتاره‌کانیدا کردی.

له‌هه‌لبژاردنی 2021دا سهدر به‌ (73) کورسی براوه‌ی هه‌لبژاردن بوو، به‌لام نه‌پاره‌کانی، له‌ سایه‌ی بریارێکی دادگه‌ی با‌لی فیدرالی بو مادده‌ی (76) ده‌ستوری عێراق که تێیدا ئاماده‌بوونی دوو له‌سه‌ر سیی په‌رله‌مانتارانێ کرده‌ مه‌رج بو کۆبوونه‌وه‌ی په‌رله‌مان سه‌باره‌ت به‌ هه‌لبژاردنی سه‌رۆککۆمار، نه‌پانه‌هه‌شت کۆبوونه‌وه‌که‌ به‌ دلی سهدر بکریت. ئه‌گه‌ر حکومه‌ته‌که‌ی سوودانی سه‌رکه‌وتوو بێت مالیکی ده‌توانیت ئه‌وه‌ بگه‌یه‌نیت ده‌نگه‌رانی سهدر که دۆخه‌که‌ بو هه‌لبژاردنی دا‌هاتوو هه‌مان سیناریۆ ده‌بێت ئه‌گه‌ر رێه‌وی ده‌نگه‌کانیان نه‌گۆرن. مالیکی، پێشتر له‌سا‌لی 2010شدا هه‌مان ته‌کتیکی به‌کارهێنا بو رێگریکردن له‌وه‌ی لیستی عێراقیه‌ به‌ سه‌رۆکایه‌تی ئه‌یاد عه‌لاوی حکومه‌ت پێکه‌بینیت. هه‌رچه‌ند فایه‌ق زێدان، سه‌رۆکی ئه‌نجومه‌نی با‌لی دادوه‌ری له‌ 10/11/2022، له‌ چاوپێکه‌وتنێکدا به‌روونی گوتبووی که مادده‌ی 76 ده‌ستور هۆکاری زۆرینه‌ی قه‌یرانه‌ سیاسیه‌که‌ له‌دوا‌ی سا‌لی 2010 و پێویسته‌ هه‌موار بکریته‌وه، به‌لام پێده‌چیت هه‌لچینی ئومید به‌ هه‌موارکردنی ئه‌و مادده‌یه‌ی ده‌ستور له‌م خوله‌دا بو ره‌وتی سهدر، تارا‌ده‌ییک قورس بن، چونکه‌ له‌م قو‌ناخه‌ ئالۆزه‌ی عێراقدا هه‌موارکردنی ده‌ستور هه‌م رێی تیناچیت، هه‌م وه‌کوو شیعه‌کانیش زۆر له‌گه‌لی نین.